

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

Dissertationvm Atqve Programmatvm Crellianorvm

Hendel, Johann Christian Hendel, Johann Christian

Halae ad Salam, 1784

VD18 90544366

CIV. Observationes De Poena Instigationis.

urn:nbn:de:gbv:45:1-13911

uis dominus partem aliquam conseruerit frumentis. Hoc enim casu, vicini, qui satis pascuorum retinet, non interest, quomodocunque dominus agris reliquis fruatur. *Const. Elect. Sax. XLI. Part. II.* Der Grundherr kann zu Nachtheil dem, so das ius pascendi erlanget, den Grund und die Ländern nicht umreißen, oder zu Acker machen, und wo solches Umreißen geschehen, so muß der Grundherr das umgerissene zu Weide wieder liegen lassen, es wäre denn an dem, daß sonst derer Derter genug Weide vorhanden, daß durch solches Umreißen, demjenigen, welcher die Servitut hat, dieselbe nicht geschmälert, oder entzogen würde.

Haec habui, quae de fructibus pratorum, ante tempus pascendi, perceptis exponenda videbantur. Sed satis prata irrigauimus; igitur hos riuulos claudemus.

CIV.

OBSERVATIONES

DE

POENA INSTIGATIONIS.

AD LEGEM XX. D. DE HIS QUI NOT. INFAM.

VITEMBERGAE, DIE DECEMBRIS CIOIO CCLIV.

Lex XX. D. de his qui notantur infamia.

PAPINIANVS Lib. I. Responsorum.

Ob haec verba: sententiae Praefidis prouinciae: *Callido commento videris accusationis instigator fuisse*: pudor potius oneratur, quam ignominia videtur irrogari. Non enim, qui *exhortatur, mandatoris* opera fungitur.

§. I.

Quaedam virtutes *frenis*, pleraeque *stimulis* indigent ^{a)}, vt flagrantibus animis ardentes quasi faces & noui igniculi subiiciantur ^{b)}. Certe *instigatio virtutis causa, praemium meretur. Instiga-*

a) L. ANNAEVS SENECA de vita beata c. 25. Fasc. XI.

b) TAC. hist. Lib. I. c. 24.

mus alios
verbis & ex-
emplo.

timidi & in experti quaerunt signiferum aliquem & ducem, cuius auctoritate & exemplo c), etiam in probis consiliis, regantur. Immo vero, ne senatus quidem populusque romanus Carthagini bellum indixissent, nisi oratione Reguli commoti & metu liberati essent.

Donec labantes consilio Patres

firmaret auctor nunquam alias dato d).

Germani, si CAIO CORNELIO TACITO fides est, in expeditionibus decernendis, plerumque ducem fortuitum secuti sunt, qui auctoritate suadendi & facundia accenderat animos, & spem iniecerat prosperi euentus e).

Inprimis *militum* virtus elanguescit, nisi *conspetu ducis* erigatur. FLAVVS VEGETIVS RENATVS observauit, acie ordinata, *ducem* romanum inter pedites & equites *medium* consistere, vt omnia *consilio* regere & equites non minus ac pedites *auctoritate hortari & concitare* possit f). Etiam *res desperatae, aduentu ducis*, interdum sanatae sunt, vt, redintegrato animo, pro se quisque, in *conspetu Imperatoris*, quamuis in extremis rebus suis, operam nauaret g). CAESAR aliquando, in magna trepidatione, *animos militum oratione* mirum in modum *conuertit*, vt summa illis alacritas & cupiditas belli gerendi innata esse videretur h). Ita ille apud VIRGILIUM MARONEM:

*Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris,
quo fugitis socii i).*

Nimirum, *desperantibus crescit audacia, adhortatione ducis*, si nihil ille timere videatur k).

Multum igitur refert, quo *duce & auctore* milites in rebus perturbatis erigantur. Non minus tamen ipsae commilitonum & sociorum *acclamationes*, & hominum de nobis expectatio, animos impellunt, vt coepta confidentius perficiantur. HORATII & CVRIATII, cum de summa imperii ipsis dimicandum esset, non solum suopre ingenio feroces, sed inprimis *pleni adhortantium vocibus*, conspiciente vtroque exercitu, alacriter inter duas acies processerunt l), & vnus HORATIVS superstes, quamuis caesis fratribus, cum romani militem suum *clamore insperato adiuuarent*, defungi praelio secundo festinauit m). Accenditur enim virtutis studium *solicitatione* aliorum.

Si

- c) CICERO Orat. pro L. Corn. Balbo c. 13. d) HORATIVS Lib. III. Carm. Od. 5. v. 45. e) TACITVS de Mor. Germ. c. 11. f) VEGETIVS de re militari Lib. III. c. 18. g) CAESAR de bell. Gall. Lib. II. cap. 25. h) Ibid. Lib. I. cap. 41. i) VIRGILIUS Lib. X. Aeneid. v. 368. sequ. k) VEGETIVS de R. M. Lib. III. cap. 9. l) LIV. Lib. I. cap. 25. m) Ibid. in fin.

Si cuncti instigant studiis n)

— — — — exultantiaque haurit

Corda paucor pulsant, laudisque arrecta cupido o).

Magna igitur vis est *monitorum* atque exhortationis p), si incensi animi, facundia quadam militari & oratione, instigentur. Sed, ut diximus, ubi res manu gerenda est, *efficaciora* sunt *exempla* ad prouocandam militum virtutem, cum vile sit corpus illis, qui magnam gloriam vident q). Hac de causa CAIVS IVLIVS CAESAR, magnum momentum victoriae in ea re versari, credidit, si optime meritis praemia & honores tribueret, ut reliqui ad imitationem virtutis concitarentur r). Non commemorabo *torques* & *duplam* annonam, quibus milites, nominatim propter virtutem appellati, donabantur s). Haec enim ornamenta, milites etiam mortui, posteris in marmore sepulchrali commemorare & ostendere solebant t). Magis attinebat illorum honores & dignitatem amplificare, qui in expeditionibus, *primi* insigne facinus ausi essent, suoque *exemplo* effecissent, ut reliqui ad studium virtutis, in negotiis arduis, inuitarentur. Hoc consilio inuentae sunt *coronae*, muralis & castrensis, quibus ille, qui *primus* murum subiit, inque hostium oppidum per vim ascendit, aut qui *primus* in castra hostium pugnans introiit, ab Imperatore ornabatur u). VEGETIVS obseruauit, hac re infractam esse virtutem legionum a posteris, quod per *gratiam* militibus tribuere coeperint honores, quos olim labore & singulari exemplo virtutis impetrare consueuissent x).

Sed hae quidem faces orationis atque praemiorum non militum duntaxat animos accendunt, sed necessariae sunt in omnibus causis, quae *ardorem* aliquem desiderant, & cum *concitatione animi* administrantur. Enim vero in tot humanis necessitatibus, quae animos & studia hominum deprimunt & infirmant, virtus cuiusque nutrienda & quasi alimentis quibusdam confirmanda & fuscitanda est, ne deferuescat, neque in maximis & commodissimis opportunitatibus a proposito desistat. Nostri etiam in fortuitis incendiis praemium isti constituunt, qui *primus* amphoram attulit, ut ignis restringatur. Multo magis in *seditionibus*, cum iam faces & saxa volant, non parum debetur illis, qui auctoritate & gratia valent apud ignobilem plebeculam, & furias ardentis oratione & admonitionibus compescunt.

X 2

Ille

- n) VIRG. Lib. V. Aeneid. v. 228. o) Ibid. v. 137. p) L. ANNAEVS
SENECA Ep. 94. q) LIV. Lib. II. c. 12. r) IVL. CAES. de Bell.
Ciu. Lib. III. c. 53. & Veget. de R. M. Lib. III. c. 26. in fin. s) IVL.
CAES. loc. cit. & Veget. Lib. II. c. 7. & Godescalcus Stewechnus in Comment.
ad Veget. p. 120. sq. t) GRVT. Oper. Inscript. Tom. I. p. 377. num. 1.
u) PLIN. in hist. nat. Lib. XVI. c. 4. A. Gellius in Noct. Att. Lib. V. cap. 6.
Grut. Oper. Inscript. Tom. I. p. 375. n. 1. p. 414. n. 8. p. 498. n. 5. x) VE-
GET. de R. M. Lib. II. c. 3.

Ille regit dictis animos & pectora mulcet y).

In Saxoniae Electoratu ad magistratus officium pertinet, vt, coorto tumultu, *seditiosos* omni diuina & humana ope retineat, & vel monitis, vel minis & poenarum commemoratione ad frugem & officium reducat. vid. Mandat vom Auflaufen und Tumultuiren, de dato Dresden vom 2 Iulii a. 1726.

§. II.

Facta illicita aut cum damno coniuncta plerumque promouentur instigatione.

Accepisti, quanta sit vis *orationis & exempli*, ad accendendam virtutem aemulantium iuuenum, aut ad compescendam insaniam illorum, qui furis quibusdam in tumultu agitantur. Quia vero plerique natura *prono-*res sunt ad *flagitia*, non minus diligenter obseruandi sunt *auctores* facinorosi & improbitatis, ad quam confectandam multi facilius *exhortatione & exemplo* aliorum impelluntur. Recte MARCVS TVLLIVS obseruat, in flagitiis *orationem* afferre spem impunitatis & *auctoritatem aliquam peccandi* z). Apud ALEXANDRUM regem Macedonum, THAIS pellex temulenta, aut ebrium scortum, fidem inuenit, cum dictis illum impelleret ad accendendam Persepolin, regiam Persarum. Pudebat Macedones, tam praeclaram urbem a commestabundo Rege, vnus scorti consilio, deletam esse, sed non puduit regem, qui tot exercitus virorum deleuerat, mulieris auctoritati in re seria obtemperare, & foeminam ducem a) sequi in delenda vrbe, quae tot viris & tot gentibus terrorem intulisse dicebatur b).

Plerique ita comparati sunt a natura, vt in rebus turbidis facillime sequantur quemlibet *auctorem*, qui non solum faciem praeferat, sed etiam ardorem animo iniiciat, atque ad audendum facinus impellat. Quod cum ii intelligant, qui *maleficiis & latrociniiis* pascuntur, etiam latrones & piratae constituunt sibi *archipiratam* aliquem & ducem, cui in expeditionibus pareant & quem obseruent c). Commodius enim, latrocinia administrari, visum est, si vnus *ducis* auctoritate & consilio regantur. Enim vero in *delictis* & turpi causa, quamuis haec aliquid dulcedinis habeat, *timida* sunt hominum ingenia, parum ausura, nisi aut *suasione* aut *exemplo* aliorum confirmata, spem successus & impunitatis conciperent, vt tutius peccare viderentur. Hos igitur *duces & auctores* diligentissime persequimur, vt reliquos publicis suppliciis terreamus. Quapropter MARCVS TVLLIVS recte CAIVM VERREM accusauit, quod, naue praedonum expugnata, aliis

y) VIRG. Aeneid. Lib. I. v. 157.

z) CIC. de nat. deor. Lib. III. c. 35.

a) — — — dux foemina facti,

VIRG. Lib. I. Aen. v. 368. & alio loco Iuno Lib. XII. Aen. v. 160. *auctor ego audendi.*

b) QV. CURT. de rebus Alexandri Lib. V. c. 7.

c) CICERO

de Offic. Lib. II. c. 40.

aliis' comprehensis, *archipiratam*, pecunia a piratis propter archipiratae salutem accepta, *uium* dimiserit, a quo inprimis sumi supplicium oportuisset ^{d)}. Ait enim, hanc esse omnium consuetudinem, ut *dux* praedonum captus, palam, ante oculos omnium constituatur, utque animi illorum, qui saepius ab eo iniuriam acceperint, ipsius supplicio & cruciatu exsaturentur ^{e)}.

Sed in accendendis sceleribus & furiis, ut diximus, *exemplis* gravissime nocetur, cum haec, ubi coeperunt, non subsistant, sed, propter libidinem peccandi, multorum imitatione propagentur. Huic malo ut *in militia* occurrerent Imperatores, teste *ARRIO MENANDRO*, illum, qui in acie *primus*, spectantibus reliquis militibus, fugam fecerit, propter exemplum, capite puniendum esse, iudicarunt, quia intelligebant, unius confecta fuga, facillime *animos* multorum, & totius *exercitus virtutem*, infirmari. *L. 6 §. 3. D. de re milit.* Non inepte igitur *TARQUINIUS* superbus *PORSENNAE* Regi Etruriae persuasit: Ne *orientem morem* pelendi reges *inultum* sineret, cum omnia regna eodem casu peritura sint, nisi *primo & pessimo exemplo* recuperandae libertatis, a regibus vicinis omni divina & humana ope resistatur ^{f)}.

Vides, qua seueritate illis nos debeamus opponere, qui vel exemplo vel monitis & oratione alios *instigant*, ut scelera & maleficia suscipiantur. Sed cum infinitae sint species *instigationis*, quae singulae diuerso iudicio aestimandae sunt, operae pretium fuerit, si de quibusdam speciebus sigillatim exposuerimus. Generaliter autem *instigationem* appellamus factum illicitum, quo alios impellimus, ut moliantur facinus, quod cum alicuius *damno & iniuria* coniunctum esse videatur. Quia autem multum discriminis interest, virum quis *dolo*, an *culpa* sola, sui *commodi* an *lasciviae* aut *petulantiae* causa alios adducat, ut dedecus & indignitatem aliquam admittant, virum quis solo consilio, an etiam ope praestita & exemplo seduxerit alios, virum nolentes & innocentes instigauerit, an facinorosos & volentes in consilio improbitatis suscepto duntaxat confirmauerit, virum singulos & paucos ad rem turpem faciendam instigauerit, an plures atque ipsam turbam seditiose ad res novas moliendas & rempublicam perturbandam concitauerit; non possumus haec omnia eodem modulo metiri. Nos quidem de hac tantum specie, cum quis *volentem instigat*, quae *proprie instigatio* dicitur, iudicium feremus.

§. III.

^{d)} CIC. Aët. II. Lib. V. Orat. X. in Verrem, siue Orat. VII. Vers. c. 25. c. 26.

^{f)} LIV. Lib. II. c. 9.

^{e)} Ibid.

§. III.

Aliud est hortari, aliud mandare. Instigator maxime volentem concitat.

Eleganter PAPINIANVS observauit, *instigatorem* accusationis potius *exhortari* accusatorem, quam *mandare*, vt accuset, sed multum interesse inter *exhortationem* & *mandatum*, cum, qui *exhortatus* est aliquem, nondum *mandatoris* opera functus esse videatur. *L. 20. D. de his qui not. infam.* MARCVS TVLLIVS quidem, non solum illos, qui cohortati sint, cum his, qui *auctores* rerum gestarum, *testes* & *laudatores* fuerint, coniunxit, sed etiam his nominibus fere promiscue & sine magno discrimine vsus est. Multi enim, inquit, non solum ad me conseruandum, vos *cohortati* sunt, sed etiam rerum mearum gestarum *auctores*, *testes*, *laudatores* fuerunt g). Immo vero idem etiam alio loco, se facti alieni & *auctorem* & *praedicatorem* fuisse, profitetur h). Diligentius paulo CORNELIVS TACITVS *ministros* sceleris & *adiutores* ab *auctoribus* distinxit i). Certe C. SVETONIUS TRANQVILLVS alios, ait, *auctores* parricidii, alios tantum *suasores* k), alios *conscios* fuisse l). In tanta varietate merito sequimur PAPINIANVM, qui censet, aliud esse *exhortari*, aliud *mandatoris* opera defungi, ideoque iudicat, *exhortatione* accusationis *puorem* tantum onerari, sed *mandatores* rei illicitae interdum *infamia* notari. *L. 20. D. de his qui not. infam.* Nimirum, interest aliquod discrimen inter *exhortationem* meram, & *mandatum*. Exhortamur *volentem*, aut deliberantem de negotio suscipiendo, sed *mandamus* illi, qui alias *noluisset* negotium perficere, aut certe illud, nisi nostro mandato, non fuisset perfecturus. ATTILICINVS agnouit hoc discrimen, & si *persuaserim* alias *volenti*, vt mihi ad iniuriam faciendam obediret, me, quasi *mandatorem*, *iniuriarum* teneri, docuit. *L. 11. ff. 6. D. de iniur.* Cum contra, teste IAVOLENO, qui iubet hominem liberum, sola suadendi auctoritate, cum iubendi potestatem non haberet, non semper iussione sua obligetur. *L. 37. pr. D. ad L. Aquil.*

Hortantur igitur *volentem*, & per se *currentem*, sed *mandamus* illi, qui, citra iussione nostram, *peccare noluisset*. Accedit etiam alia diuersitas, quae *exhortationem* discernit a *mandato*. Videlicet *mandare* negotia non possumus, nisi *nostra intersit*, vt mandata ab altero conficiantur, sed *exhortari* aliquem possumus, *ipsius tantum gratia*, quamuis res illa ad nos non pertineat, & solam alterius contineat vtilitatem. Si enim *tua tantum gratia* mandauerim, superuacaneum est *mandatum*, & ob id nulla ex eo obligatio, nec *mandati actio* nascitur. *Pr. Inst. de Mandat.* Igitur hic de-

mum

g) CIC. Orat. ad Quirites post reditum c. 6. h) Idem in Orat. pro. L. Corn. Balbo c. 2. i) C. CORN. TAC. Lib. IV. hist. c. 27. k) SVETON. in Vit. Neronis Claudii c. 33. l) Idem in Vit. Tiberii Neronis c. 27.

num videbitur *mandare*, cuius *interest*, propter propriam utilitatem, ut facinus mandatum etiam a *volente* perpetretur. Sed is *hortari* aliquem dicitur, qui *volenti* calcar addit, eumque instigat, ut destinata perficiat, neque se a proposito auerti patiatur. Qui igitur alium *instigant*, magis hortari, quam mandare, iudicantur. *L. 20. D. de his qui not. infam.* Sed ex hoc quidem nascitur tertium discrimen, quod, qui *mandauit* propter *suam cupiditatem*, ipse teneatur, quasi auctor facinoris, quod alius mandatu eius perpetravit. *L. 11. §. 3. D. de iniur.* Sed qui *instigauit* & hortatus est *volentem*, nulla spe proprii emolumenti, censetur duntaxat *consilium* dedisse. Opportune autem *VLPIANVS* monet, consilii non fraudulentum nullam esse obligationem. *L. 47. D. de reg. iur.* Hinc idem etiam alio loco, *proxenetam*, negat, ut *mandatorem*, conueniri posse, quamuis *monstrauerit* nomen & *laudauerit* monstratum debitorem, ideoque creditorem, ut illi fidem habeat, *instigasse* videatur. *L. 2. pr. D. de proxenet.*

Sed aliter omnia in eo obseruantur, qui propter *suam utilitatem* aliquam, vel iussit, vel mandauit, vel conduxit alterum, ut negotium susceptum perpetretur. *PROCVLVS* enim apud *VLPIANVM* monet, illum, qui *conduxerit* aliquem, ut cuiquam iniuria fiat, aut si, *mandatu* auctoris, cuiquam iniuria illata sit, *conductorem* & *mandatorem* iniuriarum & damni dati nomine teneri. *L. 11. §. 3. & 4. D. de iniur. L. 37. pr. D. ad L. Aquil.* Immo vero, ne poenam quidem effugiet, qui *dolo malo* & callide *mandauit*. Hic enim solus in poenam incidit, si solus in dolo fuit, quamuis ipse nihil perpetraverit, sed opera innocentis & inscii ministri rem perfecit. *L. 7. §. 5. D. de iurisdic.* Is vero *dolo malo* fecisse iudicabitur, qui, quamuis nihil suis manibus fecerit, tamen alios *rogauit*, ut aliquid fiat contra praetoris Edictum. *L. 1. D. de eo per quem fact. erit, quo minus quis in iud. sistat.*

Quae cum ita sint, ne quidem in *criminali iudicio*, mandatori rei illicitae parceretur. *PAVLLVS* ^{m)} enim & *VLPIANVS* tradiderunt, mandatores caedis perinde, ut homicidas, puniendos esse. *L. 15. §. 1. D. ad L. Corn. de sicar.* Ne dominum quidem ius potestatis excusabit, si seruum laqueo suspendi, aut de saxo praecipitari *iusserit*, sed, auctore *CONSTANTINO*, homicidii reus esse iudicabitur. *L. unic. C. de emendat. seru.* Item in *assassinoribus* placuit, qui, per *assassinos* mercede conductos, homicidia committunt, ut, quamuis caedes perpetrata sit, etiam conductores & mandatores puniantur. *C. 1. de homicid. in 6.*

Pras.

m) *PAVLLVS* recept. sent. Lib. V. Tit. 23. v. 5.

Praeterea, qui per *mercenarios* aut *mandatarios* innocentem *verberibus* pulsari curant: diejenigen, so durch angestellte Leute jemanden prügeln oder farschatschen lassen, carcere per octo annos cum carena puniuntur. *Mandat. Reg. Elect.* wider die Selbststrache, § 15. Non vacat omnia exempla *mandati illiciti* commemorare, de cuius poena libello singulari iudicabimus. Sed a *mandatoribus* PAPINIANVS longissime seiunxit *hortatores*, qui interdum ne quidem infamiam contrahunt, sed, solo pudore onerato, calliditatis suae poenam luere dicuntur. *L. 20. D. de his qui not. infam.*

§. IV.

Hortatores interdum actione iniuriarum & in factum tenentur & quavi dolo malo instigauerint.

Ex his, quae adhuc disputata sunt, posset alicui videri, nullum esse *instigatoris periculum*, qui *volentem* hortatus est, ut rem *illicitam*, aut cum *danno* aliquo coniunctam perficiat, & in consilio suscepto perseveret. Sed, qui haec sibi persuadent, mirifice falluntur. Enim vero, recte VLPRIANVS observavit, in *consilio fraudulento*, si *dolus* & *calliditas* hortatoris intercesserit, de *dolo* actionem dari. *L. 47. D. de reg. iur.* Hac de causa, etiam proxeneta, qui *dolo* & *calliditate* creditorem deceperit, de *dolo* convenitur. *L. 2. in fin. D. de proxen. Dec. Elect. Saxon. 42.* Quapropter multum refert, quem, & qua de causa, aliquis *hortatus* sit, aut *instigaverit*, ad propositum perficiendum. LABEO enim, dolum esse, dixit, omnem calliditatem, fallaciam, machinationem, quae ad *circumveniendum*, *fallendum*, *decipiendum* adhibeatur. *L. 1. §. 2. D. de dolo malo.* Etiam *exhortatio* & *instigatio*, cum callido consilio circumveniendi alterius coniuncta esse potest, ut merito *pro dolo* habeatur. Inprimis, si homines *simpliciores*, & per se parati ad inepta consilia suscipienda, *ludibrio* habentur, atque ad *dannosa* consilia persequenda, hortationibus & instigatione quadam impelluntur, publice interest, *dolosam* improbitatem coerceri. Nimirum Praetor, propter *simpliciores* inprimis, edictum de *dolo* proposuit, contra illos, qui aliis calliditate sua *obfuerunt*, ne his *malitia* sua lucrosa sit, & ne imbecilliorum *simplicitas* decipiatur. *L. 1. pr. D. de dolo malo.* Quapropter dicemus, eum *dolo* non carere, qui homines imperitos, simplices, ebrios, dementes, quasi calcaribus & stimulis concitat, atque ad extremum casum & praesens periculum deducit, cum horum *imbecillitas* plerumque miserationem potius mereatur, & frenis a perniciem retrahenda sit. Hinc recte CELSVS respondit, cum, qui *furenti gladium* porrexit, ut aliquis interficeretur, videri *causam mortis* praeuisse, ideoque efficaciter conveniri posse, *L. 7. §. 6. D. ad L. Aquil.* Praua enim ingenia, quamvis ipsorum non intersit, gaudent interdum de aliorum incommodis, & cum cachinno derident calamitatem imbecilliorum, in quam, calliditate sua, illos detraxerunt.

Pri-

Primo quidem expeditum est, quod ipsi simpliciōres illi, *instigatione* & monitis seducti, de vera *iniuria* sibi illata aduersus hortatorem recte experiri possint. Qui enim his illudunt & persuadent, ut praua consilia sequantur, illos *contemptus causa* decipiunt, ut ab aliis derideantur. Sed *ULPIANVS* ait, *contumeliam* dici a contemnendo, & illum iniuriam pati, qui in *contemtionem* adducatur. *L. 1. pr. & §. 2. D. de iniur.* Quamuis enim furiosi, & ebrii, & impuberes, & simpliciōres *non sentiant*, sibi iniuriam fieri, aut se deludi, tamen *pati* possunt *iniuriam*, quam non sentiunt, si aliorum *dolo & hortatione*, in damna & pericula deducti, deluduntur. *L. 3. §. 1. & 2. D. de iniur.* Non potest aliquem mouere, quod *volentes*, currentesque in exitium suum, ab hortatore instigentur, ideoque non conqueri posse videantur, si *volentes iniuriam acceperint*. Enim vero simplices illi, quos dolosus *hortator* vana imagine decipit, non vere consentiunt, sed prohibendi potius fuissent, ne in turpitudinem & exitium delaberentur.

Certe pater, si quis filium ipsius, quamuis *consentientem*, *ludibrio* habuerit, aut in popinam duxerit, ut contra dignitatem aliquid admittat, *iniuriam* accepisse dicitur, *L. 26. D. de iniur.* neque suo tantum nomine, sed ipsius etiam filii causa, ad quem inprimis iniuria pertinet, *duplici iudicio*, *suasorem* iniuriarum conuenire potest. *L. 41. & L. 1. §. 9. D. de iniur.* Eadem de causa, qui foeminas ingenuas, *hortatione* & suasionibus, impudicas facere conatus est, *iniuriarum iudicio* tenetur. *L. 9. §. 4. D. de iniur.* Quid, quod etiam actio de *dolo*, contra illum datur, qui aliis *obfuit* calliditate sua. *L. 1. §. 1. D. de dolo malo.* Sed, cui magis *obfuit* illa hortatio, quam ipsi personae, quae corrupta est hortatoris instigatione? Recte obseruauit IOANNES BRUNNEMANNVS ⁿ⁾, ipsi *personae corruptae & seductae* non denegandam esse actionem, quamuis suae potestatis sit, & *consenserit* in scelus. Ad ipsius enim *personae corruptae* iniuriam spectat, quod alter deceperit hominis simplicis debilitatem,

Ex his igitur intelligitur, quod ipsi decepto iniuria facta sit, si quis *dolo malo* homini simplici, aut dementi, aut ebrio, quamuis prono ad ineptias, *persuaserit*, ut gauiter deliraret, & rem *damnosam* susciperet. Ex quo consequitur, quod *hortator* a decepto *actione iniuriarum & de dolo*, ob corruptionem, conueniri possit. Neque vero exstimes, *ioci excusati*.

ⁿ⁾ IO. BRUNNEMANNVS in Comment. ad Pandect. ad Lib. XIV. §. 1. de seru. corrupto p. 375. & de Berger in Oeconomia Iur. Lib. III. Tit. 10. §. 7. not. 15. seq. p. 812.

saione defendi hortatorem, qui ebrios, aut simplices ludibrio habuit, ipsis-
que, ut rem *damnosam* molirentur, persuasit. *VLPIANVS* quidem, eum,
qui per *iocum* aliquem percussit, *iniuriarum* non teneri, credit. *L. 3. ff. 3.*
D. de iniur. Sed certe non est *iocus*, si quis *ludibrio* aliquem habeat, &
aliorum risui & contemptui exponat, cum hoc sine *dolo* fieri non possit.
Multo rectius *diuus HADRIANVS*, etiam illum, qui per *lasciviam* &
petulantiam morti causam praebeuit, aut damnum alteri intulit, non ab-
soluendum esse, iudicauit. *L. 4. ff. 1. D. ad L. Corn. de scar.*

Ante aliquot annos, lepida *ICTorum ordini* fabula proponebatur: Su-
tor, homo simplex, & obsequens, & imperitus, mirifice deludebatur a vicino.
Hic in agro propinquo ollam defoderat, carbonibus ardentibus flagrantem.
Circa vespere accedebat ad sutorem, illumque ad fenestram adducebat, ex
qua liber prospectus in agrum proximum patebat. Comminiscabatur, se
ex improviso fumum ex agro surgentem obseruare, & quasi miraculo rei
percitus, *persuadebat* sutori, ut secum, ad rem insolitam inuestigandam,
progrediretur. Cum ambo proxime accessissent ad locum illum, affirma-
bat vicinus, thesaurum illo loco depositum videri; se huius rei peritum
esse; scintillas & fumum prodere pondus auri & argenti illo loco recondi-
tum: *Hortabatur* sutorem, ut lintea aliquot grandia & dura, glebae agri,
ex qua fumus prodierat, confestim iniiceret, & locum notaret: circa no-
ctem vero eo rediret, ollam effoderet, & sub veste occultaret: Ita illam do-
mum ferret, & in loco obscuro reponeret, postea ne attingeret: cras summo
mane se reuersurum, dicebat, & praedam cum ipso diuisurum.

Sutor monitis obtemperabat, & imperata diligenter procurabat. Po-
stero die, cum vicino *hortatore* ollam requirebat; hanc carbonibus mor-
tuis repletam, & vestem, quam ollam occultauerat, igne adustam & cor-
ruptam inueniebat. *Hortator* ille illudebat misero sutori, & rem aliis pro-
debat: omnes vicini

— — *vident, noti, pueri, atque puellae o).*

Sutor, qui non solum *damnum* passus, sed etiam *ludibrio* habitus fuerat,
de *iniuria* & *damno* apud magistratum querebatur. Placuit, vicinum da-
mnari, ut iniuriam, palinodia seu deprecatione, corrigeret, vestem sarciri-
ret, linteorum pretium restitueret, & carcere aliquot dierum *lasciviam* lueret.

§. V.

Tertius, qui hortatione laesus est, habet affig- Iuste igitur iniuriam sibi illatam *vlciscitur* homo deceptus, quem *hor-*
tator, instigatione sua, damno & contumelia affecit. Sed non minus *vtili-*
ter

o) HORAT. Lib. I. Serm. 1. v. 85.

ter queruntur etiam illi, ad quos ex ea *seductione* sensus damni & iniuriae *nem iniuria-*
peruenit. De *patre* quidem & de *marito* dubitari nequit, quin per filios *rum aut doli*
& uxorem, si quis personas illas suadendo ad turpitudinem deduxerit, ve- *& in factum*
ram iniuriam ab *hortatore* subinde patiantur. *L. 1. §. 3. & L. 26. D. de* *& utilem*
iniur. Sed PAVLLVS observat, tunc demum patri aut marito dari *serui corru-*
pti.
riarum actionem, si ille, qui rem indignam *suasit* filio, aut uxori, ani-
mum habuerit, *iniuriam* patri aut marito *faciendi*. *L. 26. D. de iniur.* De
hoc *animo*, si non satis constet, cessat *iniuriarum iudicium*, sed patri &
marito *utilis actio serui corrupti dabitur*, ad duplum damni, per corruptio-
nem dati, consequendum. Idem enim PAVLLVS, atque MARCIANVS
docuerunt, quamvis *directo* patris aut mariti patrimonium, per *corruptio-*
nem filii aut uxoris, non laedatur, tamen *utilem actionem* competere, offi-
cio iudicis aestimandam. Nostra enim interest, animum liberorum & vx-
oris non corrumpi. *L. 14. §. 1. & L. 17. D. de seru. corrupt.*

Sed multo magis *tertius*, qui *directo* laesus est ab homine seducto, ad-
uersus *hortatorem* experiri poterit, quia eius maxime interest. *dist. L. 17.*
de seru. corrupt. Dices, *hortatorem*, qui alium *volentem instigavit*, laeso
damnum non dedisse, cum ille, quem instigavit, per se *paratus fuerit* ad
delinquendum. Immo vero, quamvis ille, qui deliquit, per se *cursurus*
fuisset, tamen *instigatione* aucta est eius improbitas, ut audacius delin-
queret *p*).

Certe *laudator* improbi consilii tenetur, quia laudando *malitiam* au-
gere, & hominem, per se improbum, *deteriorem* facere, non debuisset.
L. 1. §. 4. D. de seru. corrupt. Generaliter, qui alterum *solicitaui* ad al-
quid improbe cogitandum aut faciendum, & *hortando* vel *suadendo* impro-
bum hominem in proposito confirmavit, videtur illum *corrupisse*. *L. 1. §. 3.*
D. de seru. corrupt. Opportune ULPIANVS monet, cuius *dolo malo*
effectum est, ut alicui iniuria inferretur, cum non minus teneri, ac si ipse
iniuriam fecisset. *L. 11. pr. & §. 3. D. de iniur.* Igitur & *tertius*, cui,
hortatu alterius, iniuria facta est, *suasorem* facinoris, qui *dolo suo* auxit
alterius malitiam, *iniuriarum actione* potest convenire.

Praecipue autem, qui damnum passus est, recte postulat, ut damna
sarciantur. ULPIANVS docet, si quis *dolo malo persuaserit* seruo alte-
rius, ut in puteum descenderet, vel in tectum ascenderet, & seruus cecide-
rit, aut crus fregerit, vel deterior factus sit, etiam *de seruo corrupto* actio-
nem dari. *L. 3. §. 1. D. de seru. corrupt.* IUSTINIANVS vero, *sua-*
fori

Y 2

p) OVID. de Ponto Lib. II. El. 11. v. 22.

Si tamen horteris, fortius ibit equus.

fori utilem legis Aquiliae actionem imminere, ait, si seruus, descendendo in puteum, vel in arborem ascendendo, perierit, aut parte corporis aliqua debilitatus sit, cum hortator non quidem corpore suo, sed corpori tamen alieno, damnum dedisse videatur. §. ult. I. de L. Aquil. Noli igitur dubitare, quin instigator serui, cuius facto damnum datum est, utili iudicio, ac si ipse damnum fecerit, conueniri queat. Enim vero, etiam qui sciuit, alterum iniuriam facere, neque tamen prohibuit, cum prohibere debuisset, teste PAVLLO, ipse damnum videbitur dedisse. L. 45. pr. D. ad L. Aquil. Ceterum, si neque corpore, neque corpori, nocitum fuerit, sed homo liber suadendo laesus, aut corruptus sit, aut si quis alio modo causam morti, aut damno praebuerit, VLPIANVS dicit, actionem in factum dari. L. 7. §. 6. D. ad L. Aquil. Quaeris, cur haec tam varie constituantur; IVSTINIANVS rem satis expediuit, directa enim, inquit, actio legis Aquiliae tunc demum locum habet, si viroque modo, & corpore nostro, & corpori alieno, seu patrimonio alterius, damnum sit illatum. Si alterutrum deficiat, utilis actio L. Aquiliae comperit; si neutrum inueniatur, hoc est, si neque corpore, neque corpori alieno, nocitum fuerit, sed alter tamen nostra culpa, quamuis non immediate, incommodum aliquod acceperit, inuenta est actio in factum, qua reus compellitur, ad omnia damna, etiamsi nec corpore data sint, nec alterius patrimonio directe imminutum sit, resarcienda. Ex qua re apparet, instigatorem, qui neque corpore suo immediate alteri damnum dedit, neque corpus alienum laesit, sola actione in factum efficaciter adigi posse, ut damna per instigationem data resarciat. §. ult. I. de L. Aquil. L. 11. §. 6. D. ad L. Aquil. L. 17. eod. & L. 11. D. praescript verb.

Sed, quacunque demum actione hortator teneatur, certe expeditum est, teneri illum ad damna compensanda. Enim vero, etiam ille, qui equum aut bestiam concitauit, ut alteri noceret, actione in factum compellitur ad damnum restituendum. L. 9. §. 3 & L. 7. §. 3 D. ad L. Aquil. Multo magis igitur, qui hominem imperitum, dementem, ebrium instigatu suo impulit, ut alteri noceret, de damno conuenitur, cum non solum nocuerit laeso, sed etiam laedentem corruperit, ac deteriorem fecerit, suasionem suam & hortatu. Proximo mense ICTIS Vitembergensibus eiusmodi species offerebatur: Mercenarius adultus persuaaserat iuueni quindecim annorum, ut lapillos in tectum proximum coniceret ad terrendas mulierculas, quae circa illum locum opus faciebant: Iuuenis mercenario obtemperauerat, funestissimo euentu: Vnus lapillus, tecto delapsus, fronti mulierculae illidebatur, ut multum sanguinis e vulnere proflueret. Post aliquot tempus, male curato vulnere, muliercula, conuulsionibus misere distorta, animam efflabat. Culpa in hortatorem, qui iuuenem instigauerat, maxime conferebatur. Respon-

spondimus, cum vterque, & qui suaserat, & qui lapillos iecerat, soluendo essent, vtrumque ad sumtus curationis & damna facienda condemnandum, & propter *petulantiam* non solum *iuuenem*, sed etiam *hortatorem poena extraordinaria coercendum esse*. Sed de poena deinceps exponemus.

§. VI.

Videlicet non sufficit, *damnum* iniuria datum ab *instigatoribus* pen- ^{Qui factum} fari, sed publice etiam interest, *hortatoris* nequitiam *puniri*. Qui enim ^{per se illicitum alteri} *rem per se illicitam* alteri, quamvis *volenti*, persuaserit, *pestimo exemplo* ^{persuasit,} & non sine *dolo* videtur nocuisse. Eleganter CLAVDIUS SATURNIVS, ^{etiam crimi-} etiam *consilia* puniendi esse, ait, quia sceleris est instar, maleficos *suadendo* ^{nali iudicio} adiuuissse. L. 16. pr. D. de poen. Nouimus, qua seueritate *potentissimus* ^{conuenitur.} *pater patriae* illos persequatur, qui furibus & latronibus *consilium rei* ^{Plerumque} *illicitae* dederunt: Die Diebs, Wirthe und Hehler, welche denen Dieben ^{mirius puni-} *Vorschub* thun, und *Anschläge* geben, wenn sie gleich *directo* nicht davon ^{tur, qui tan-} *participiret*, sollen eben die *Strafe*, wie die *Delinquenten* selbst, *auszustehen* ^{tum suafit,} *haben* 2). Praeterea in *homicidiis* nihil interest, vtrum aliquis occiderit, ^{sed nihil fe-} an *causam* morti praebuerit, & curauerit, vt alter occidatur. *Mandator* ^{cit, nisi tur-} enim *caedis* pro *homicida* merito habetur. L. 15. pr. D. ad L. Corn. de ^{uit suafione} *suar.* 3) In *atrocibus* enim *delictis*, ob summum gradum doli & periculi, *hortator* *mandatori* merito comparatur. Qui *seruum* suum iussit *suspendi*, aut *praecipitari*, vt diximus, *poenam legis Corneliae* non effugiet; etiam si ipse suis manibus *seruum* neque occiderit, neque *praecipitauerit*. L. unic. C. de emend. seru. Eadem de causa praetor illum, qui mandauit alteri, vt album praetoris corrumpere, in *poenam Edicti* incidisse, iudicauit. L. 7. §. 5. de Iurisdic. Immo vero, qui alios rogauit, vt hominem in iudicio *sistendum* vi eximerent vel retinerent, *poenam Edicti* commisisse dicitur; quamvis ipse hominem non retinuerit. L. 1. §. 1. D. de eo per qu. factum.

Vides, *instigatorem*, qui *delinquentem* in proposito confirmauit, etiam *poena publica* coercendum esse. Sed grauius nobis obstat PAPINIANVS, qui *instigatorem*, ait, pro *mandatore delicti* non haberi posse; ideoque *arbitratur*, *callidum instigatorem* non *infamia* notari, sed *pudorem eius* ^{taxat}

2) Mand. vom 27 Julii 1719. wegen geschwinder Exequirung derer Diebe und Räuber, in Cod. Aug. Tom. I. p. 1899. & Mand. nouiss. von Aufsuch; und Entdeckung des Diebs; und Räuber; Gesindels, de dato Dresden den 14 Dec. 1753, §. 3. 7) PAVLL. recept. sent. Lib. V. Tit. 23. §. 5.

taxat *onerari*. L. 20. D. de his, qui not. infam. Parum abest, quin PAPI-
 NIANVS *instigatorem* poena liberalisse videatur. Sed ausim affirmare,
 quod PAPINIANVS non cogitauerit de *impunitate hortatoris*. Nimirum,
 Ictus in illa lege non generaliter de iure aut de *poena instigationis* disponit,
 sed verba sententiae cuiusdam, quam *praeses* provinciae in singulari casu
 pronunciauerit, interpretatur. Verba Praesidis ita concepta erant: *Videris*
callido commento instigator accusationis fuisse. Quaeiebatur, an his ver-
 bis *instigatori infamia* irrogata sit. Respondit PAPINIANVS: *instigato-*
rem his verbis non *infamia notari*, sed *pudorem* eius duntaxat *onerari*, dict.
 L. 20. D. de his, qui not. infam. Recte PAPINIANVS iudicauit. *In-*
stigator enim accusabatur tantum, quod *usus* sit *callido commento*. Sed
 non omnis *calliditas* pro *dolo malo* habetur, ut *poena infamiae* irrogari pos-
 sit. *Calliditatem* enim Veteres pro solertia acceperunt, nisi improba machi-
 natione, & *calliditate nocitum fuerit* immerenti. L. 1. pr. & §. 3. D. de
dolo malo. Igitur qui *callido commento* accusatorem *instigasse* dicitur, for-
 sitan non iniuste nocuit, sed habuit idoneam excusationem *instigationis*.
 Deinde *praeses* in illa sententia, ait, reum *videri callido commento* accusa-
 torem *instigasse*; sed, qui *videtur*, non statim *conuictus* est. *Suspicionem*
 enim *calliditatis* tantum *oneratur*. Nemo autem, propter *suspicionem* dun-
 taxat, *infamia notari* potest, nisi manifeste propter dolum sit damnatus.
 Itaque, cum sententiae verba dubia, interpretatione benigna emollire debeat-
 mus, merito PAPINIANVS censuit, verba ambigua sententiae ita acci-
 pienda esse, ut magis *pudor onerari*, quam *infamia irrogata esse* censeatur.
 Praeterea, non omni poena, *callidum instigatorem*, PAPINIANVS libe-
 rauit, sed tantum arbitratus est, verbis huius sententiae, *infamiam* non con-
 tineri. Immo vero, vel hoc satis graue est, si *pudor oneratur*. Haec res
 enim efficit, ut ille, cuius *pudor oneratus* est, etiam in aliis causis fidem
 vix inueniat, sed pro homine suspecto habeatur. Hoc sensu dicitur quo-
 rundam *opinio onerari & affligi*, qui facto suspecto fidem suam perdid-
 erunt, ut merito de illorum honestate dubitari possit. L. 13. C. ex quib.
caus. infam. irrog. L. 25. C. ad L. Iul. de adult. & L. 2. C. de dignit.

Itaque PAPINIANVS, *instigatorem*, cuius *pudor oneratus* est, non
omni poenae exemit, cum ipse *pudor oneratus*, aliquam speciem *poenae*
 contineat.

Meretur tamen obseruari, quod plerumque *mitius puniantur suaso-*
res delicti, quam ipsi *delinquentes & sceleris ministri*. Qui enim alios dun-
 taxat *hortatur*, ut facinus perpetrent, *timidior* videtur, quam *minister*
sceleris, qui *instigatus* ab alio, *pudorem* posuit, & malo exemplo audacter
rem administravit. Hinc interpretes, *assassinum*, *sceleris ministrum*, mer-
 cede

cede ad caedem ab alio conductum, qui rem perpetravit, *rota contundendum* esse, iudicant, cum contra *assassinator*, *sceleris auctor & mandator*, qui *assassinum* mercede conduxit, *gladio tantum puniatur*, & *cadaver eius rotae imponatur*. arg. art. 130. & 137. Ord. Crim. Carol. 5). Eodem modo in *Saxoniae Electoratu* homines nefarii, qui mercede ab aliis conducti, innocentes verberant, praeter *poenam ordinariam*, *abscissione aurium & nasi* puniuntur. Conductores vero, salvis auribus & naso, carcere per octo annos cum carena, & exclusione ab honoribus coercentur 6). Porro *suasores duellorum*: So leute vorsätzlich zusammen heßen, und dadurch zu Ungelegenheit oder wohl gar zum Duell Anlaß geben, poena quidem satis graui 7), sed tamen paulo mitiore, quam ipsi delinquentes, afficiendi sunt 8).

Receptum est igitur, ut in *delinquentem*, qui scelus perpetravit, *gravius*, quam in *auctorem & suasorem*, animaduertatur, cum a *suasore*, qui ipse non ausus est rem perpetrare, propter *timiditatis indicium*, minus periculi imminere videatur, quam a feroci & audaci *delincente*. Hi ministri maxime terrendi sunt, quia deficientibus ministris scelerum, ipsa scelera quiescunt. Hac de causa, in specie, quam capite proximo proposuimus, *mercenarium*, qui *iuueni* persuaserat, ut lapillos in tectum coniceret *arbitraria* tantum poena, ob *lasciuia*, puniendum, iudicauimus arg. Legis 4. §. 1. D. ad L. Corn. de sicar. Sed *gravius* animaduertimus in *ministerium* sceleris, qui *suasu mercenarii* in tectum coniecerat lapillos, quorum ictu mulier vulnerata erat.

Apparet igitur, interdum *mitiore poena* affici *instigatores*, qui minus audaciae habent, quam *ministros*. Nolim vero, hoc intelligas de *auctoribus & suasoribus seditionis & tumultus*, qui plures & turbam, *oratione & suasu*, excitant; Hi enim *Legis Iuliae maiestatis* rei iudicantur. L. 1. & 3. D. ad Leg. Iul. mai. 9). In militia, *auctores defectionis & sceleris principes*, *grauissime* puniri solent, ut sensus poenae ad paucos, metus poenarum ad omnes perueniat 2). SCIPIO, quod LIVIVS testatur, *seditionis auctores* securi percussit, ceteris pepercit 3). MODESTINVS praecipit, *auctorem seditionis*, qui milites concitavit, capite puniri. L. 3. §. 19. D. de re mil. ARRIUS MENANDER, militem, qui *primus* fugam fecerit,

Z 2

spe-

5) CARPZ. Part. I. Quaest. Crim. 19. n. 15. sequ. & 58. de Berger Elect. Crim. p. 12. Idem in Oecon. Iur. Lib. III. Tit. XI. §. 12. p. 831. 6) Königl. Pöhl. und Churfürstl. Sächs. Edict wider die Selbststrache §. 15. 7) Ibid. §. 46. 8) Ibid. §. 25. 9) vid. Mand. Elect. Sax. wider das Auflassen, Tumultuiren im Lande, de dato Dresden den 2 Junii 1726. 2) CAES. de Bell. Gall. Lib. VIII c. 38 §. 34. Curt. Lib. VI. c. 6. §. 34. Veget. de R. M. Lib. III c. 4. 3) Liv. Lib. XXVIII c. 28.

spectantibus reliquis, capite, tanquam auctorem fugae, puniendum esse, arbitratur. *L. 6. §. 3. & L. 16. §. 1. D. de re milit.* Generaliter auctores seditionis & tumultus, concitato populo, aut in crucem tolluntur, aut bestiis obiciuntur, aut in insulam deportantur. *L. 28. §. 3. D. de poen. L. 3. §. 4. D. ad L. Corn. de sicar. b)* Supplicio enim auctorum, qui omnibus noti sunt, reliqui terrentur, ut, capite peremto, membra obtorpescent. De archipiratarum supplicio supra tradidimus. Illud per se intelligitur, si quis impuberes & dementes instigatione deceperit, aut, si non solum instigauerit, sed etiam adiutor sceleris fuerit, & reliquos exemplo concitauerit, eum poena grauiore quam reliquos socios compescendum esse. *arg. Const. Elect. Sax. XXVI. P. IV.* Certe proditores, horrendo & exasperato supplicio digni esse, iudicantur. *Ord. Crim. Carol. Art. 124.*

De auctoribus vero turbarum, & de poena seductionis. alio libello diligentius exponam.

b) *PAVLVS* recept. sent. Lib. V. Tit. 25. §. 1.

Index Dissertt. huius fasciculi.

- CV. Dissert. secularis, *de crimine in excubiis commisso; ad L. 5. §. 2. D. de re militari.* Occasione Cap. 84. et 85. pacis religiosae ducentos abhinc annos confectae. Defend. Christian. Gottlieb SCHLENCKERVS, Beyersdorffio-Misnicus. Vireb. die 4 Octobr. 1755. pag. 1955
- CVI. *De pretio legali, ad L. 63. pr. D. ad Leg. Falcidiam; ad disceptandum proponit* Imman. Theophil. FREYBERG, Dresdensis. Ib. d. 21 Apr. 1756. 1994
- CVII. Obseruatt. *de solutione partis, ad L. 49. §. 1. D. de act. emt.* defend. Carl Ferdin. LEISNERVS, Plavia-Variscus. Ib. d. 3 Mai. eod. 2021
- CVIII. Obseruatt. *de usu nocturno seruitutum in praediis urbanis; ad L. 14. D. commun. praed. tam urb. quam rust.* ad disputandum proponit Io. Gottlob HÜTTNER, Plavia-Variscus. Ib. d. 29 Mai. eod. 2024
- CIX. Obseruatt. *de quasi possessione iuris prohibendi; ad L. 11. §. 1. de publiciana in rem actione,* ad disp. proponit Sam. Carol. DUMPFRIYS Longosalissa-Thuringus. Ib. d. 27 Aug. eod. 2042

